

REPORTERN SOM VALDE SANNING FÖRE FAKTA

I Joseph Mitchells "A mess of clams", publicerad i The New Yorker 29 juli 1939, får vi inledningsvis veta att så gott som alla musslor som serveras på New Yorks restauranger kommer ur Long Island-buktens svarta lera. De är de saltaste, renaste och mest rundmagade musslorna i hela världen. Strax efter gryningen varje vardag går ett sjuttiootal musselfiskare ut i bukten i sina fallfärdiga slupar och catbåtar och sprider sig över bäddarna, kastar ankar. De arbetar över relingen med långskaftade tänger och skrapor; musslorna ligger inbäddade på botten mellan två och en halv och tre meter ner. Vid tolvtiden går handelsbåtarna från de två musselfirmorna – Still & Clock of Bay Shore och G. Vander Borgh & Sons of West Sayville – ut och lägger sig intill fiskeflottan och fram till fyra på eftermiddagen kommer fiskarna med fångsten och säljer den över relingen, kontant.

En kvav junidag åker Mitchell ut med kapten Archie M. Clock på Still & Clocks båt Jennie Tucker, en sliten elvameters slup med en motor som kaptenen plockat ur en Chrysler. Clock och hans partner, Louis Still, tillhör familjer som fiskat, odlat ostron och fångat musslor sedan mitten av 1700-talet. När Mitchell anländer klockan tio på förmiddagen sitter kapten Clock längst ut på den trånga båtbyggnaden. Han sitter på en uppochnedvänd musselhink och röker pipa. Mitchell lämnar över ett introduktionsbrev han fått av en man grossist på Fulton fiskmarknad. Clock läser brevet, grymtar till och säger: "Du har valt en bra dag för att få se bäddarna. Vi åker ut lite tidigt." Han pekar på en hink med pipan. "Slå dig ner och känn dig som hemma", säger han. "Tycker du om musslor?"

Joseph Mitchell hade året innan börjat som reporter på The New Yorker, trettio år fyllda. I oktober 1929 hade han kommit med tåget till New York, en lantis från North Carolina, fått ett påhugg som springgrabb på New York World, fortsatt till Herald Tribune där redaktionschefen Stanley Walker gav honom jobbet som reporter och tre råd han fortsättningsvis skulle följa: bo nära dem du skriver om, gå mycket och köp dig en snygg kostym. Han kom att skriva om allt, skrev jämt och värvades till The New Yorker av Harold Ross, en annan lantis, från Texas, som 1925 startat denna

tidskrift som ännu lever efter grundarens gamla recept: intelligens, en egen röst och berättelser, fiktion som icke-fiktion, därtill tecknade omslag och skämtteckningar. Joseph Mitchell skulle bli tidskriftens mest särpräglade reporter, ty han tog läsarna dit de knappast hade varit, lät dem träffa människor de vanligtvis aldrig träffade. Och han gjorde det på ett sätt som var få förunnat.

Han träffar Jane Barnell, börjar: "Ibland betraktar Jane Barnell sig som en utstött och hon känner att det är någonting nästan skamligt med det sätt hon försörjer sig på. När hon är på det humöret finner hon ingen stolthet i det faktum att hon har haft en längre karriär som showartist än någon annan amerikansk kvinna och önskar att hon aldrig hade lämnat slitgöret på hennes mormors bondgård i North Carolina. Fröken Barnell är en skäggig dam." Detta dämpade tonfall behåller han reportaget igenom, förbi alla sidosprång och tillbakablickar, alla detaljer som han är så noga med: skäggets längd (drygt trettiofyra centimeter), de olika slags skägg hon haft genom åren, hennes sätt att uttrycka sig, hennes sätt att klä sig – på scen, på fest, till vardags. Någon har sagt att när dessa New Journalists kom seglande stod Joseph Mitchell och mötte dem på stranden. Tonläget skiljer honom från de flesta av dem, också det allt annat än spektakulära hos honom. För Mitchell är Jane Barnell, eller Lady Olga som är hennes artistnamn, en kvinna med ett ovanligt yrke. Han tycks ha frågat om det mesta, skriver med respekt. Det som fick honom att skriva, förklarade han i en intervju, var att hon helst ville bli stenograf och hade pelargonier i köksfönstret. Thomas Kunkel har nu skrivit en biografi över denne man som inte bara var en hyllad reporter utan också omgavs med en sällsam mystik, *Man in profile* (Random House; 366 sid). Joseph Mitchell slutade nämligen att skriva, i alla fall att publicera det han skrev, och det långt innan han slutade att gå till jobbet. 1964 lämnade han två långa reportage om en man han skrivit om tjugo år tidigare, Joe Gold, och sedan blev det inget mer. Han kom till redaktionen, inte varje dag men det hade han aldrig gjort – han fortsatte att gå, fortsatte att utforska det New York han älskade, kunde och skildrade – han stängde dörren till sitt rum och därinifrån hördes snart skrivmaskinens knatter. Så fortsatte det hela sextiotalet, sjuttiotalet, åttiotalet. Ibland åt han lunch med yngre kollegor. Aldrig frågade någon vad han gjorde. Joseph Mitchell var en legend, han om någon hade gjort The New Yorker till vad den var och chefredaktören William Shawn, som efterträtt Harold Ross efter dennes död,

förklarade – när någon ställde sig frågande inför Mitchells tystnad – att sådana som skrev var en annan sorts folk, de arbetade alla i olika takt och skrivandet kunde ibland vara mycket svårt, ja till och med omöjligt.

Joseph Mitchell hade drabbats av skrivkramp och antagligen har Thomas Kunkel hittat dess orsak. Reportern hade aldrig skrivit en bok, de fyra böcker han gett ut var alla reportagesamlingar, och nu skulle han skriva sin bok om New York. Han samlade röster och besökte platser precis som förr, pappershögarna växte, trådarna blev till snår, han gick vilse och hittade inte ut. Han påbörjade entusiastiskt enstaka reportage men någonstans på vägen kroknade han: "... och jag fick den känslan att om jag inte avslutade det, och avslutade det på det sätt jag ville, skulle jag aldrig mer kunna skriva ett ord", skrev han till kollegan John McNulty.

Thomas Kunkel tar itu också med en annan aspekt av Joseph Mitchell, även om han helst skulle ha sluppit (som Janet Malcolm påpekar, lite elakt, i sin recension i New York Review of Books). 1944 skrevs "Old Mr. Flood" som handlar om en man med skotsk-irländsk bakgrund, 93 år gammal, som tänkt leva till han är 115, dricker whisky till frukost, äter i stort sett bara fisk och skaldjur och fram till han var åttio arbetade inom rivningsbranschen. Det blev tre reportage till sist, samlade till en bok, men då var Mitchell tvungen att i förordet förklara att Flood inte var en person; han var sammansatt av flera gamla män som hängde på Fulton fiskmarknad. "Jag ville att dessa historier skulle vara sanna snarare än faktiska, men de är fullt och fast baserade på fakta." Läsare hade ju letat efter Flood. Ängsligt resonerar Thomas Kunkel kring lögnen som han inte vill kalla en lögn; han skyller till dels på chefredaktör Ross, som inte skulle ha något emot fiktion av detta slag, till dels på svårigheten för Mitchell att hitta en enda karaktär bland alla han samlat, till dels på gamla tider då man inte var så noga som nu.

Själv har han hittat flera exempel. Zigenarhövdingen Cockeye Johnny Nikanov fanns inte heller och stundtals äger möten rum i texten som aldrig ägt rum i verkligheten. "Ibland talar inte fakta om sanningen", sa Mitchell i en intervju på äldre dagar. Han förklarade att bland alla fakta han samlat under ett jobb, alla intervjuer han gjort, fanns sanningen någonstans. Men det finns flera versioner av samma sak, människor

berättar på olika sätt, och alla versioner är sanna. "Ordet 'sammansatt', det är så vi ser på våra liv. Jag är tyvärr rädd för att alla biografier och självbiografier är fiktion." På sätt och vis har han rätt. En spade är en spade, ett kvitto ett kvitto, men så snart vi börjar berätta sätter vi igång att skapa, det vill säga att forma verkligheten efter eget skön. Minnet spelar oss spratt, också ett vittnesmål måste granskas. Reportaget är reporterns version av sanningen, inte sanningen en och odelbar. Ur mängden av fakta, ett kaos av möjligheter, försöker reportern hitta sin historia. Ju grundligare research, desto svårare. Intervjua en person, skriv. Intervjua tio personer, hundra frågor att först besvara. Och vi vill inte tappa läsaren på vägen.

När David Lagercrantz nyligen förklarade att han skapat ett språk åt Zlatan Ibrahimovic, med hjälp av alla intervjuer han gjort, förstår jag vad han talar om. Sällan går det att citera människor rakt av. Till och med polisen sammanfattar förhörprotokoll eftersom ett oredigerat protokoll är tämligen svårbegripligt. Nyss satt jag i tre timmar hemma hos den pensionerade läraren Bo Nylund i Uppsala, sammanfattade det han sa i ett citat på tolv rader. Essensen kom förhoppningsvis fram, också hans sätt att uttrycka sig.

Löggen är en annan sak. Arthur Koestler ljög för kommunismens sak, Janet Cook hittade på en åttaårig heroinmissbrukare, Bill O'Reilly bevittnade ingen massaker i El Salvador. Ryszard Kapuscinski ljög om kejsare Haile Selassies person. Inget av detta gör Joseph Mitchell. Han förminskar ingen, förstorar inte egna insatser, skapar inga sensationer. Han vill berätta en god historia, hålla en läsare kvar hela vägen fram till sista meningen. Den som rör sig i de miljöer han berättar om känner med all sannolikhet igen sig. Men han hittar på, tyvärr. Han ljuger.

Janet Malcolm skriver i sin recension att han ljög för att han kunde. Vi andra, skriver hon, gör det inte för att vi inte kan. Vi förmår inte skapa denna Old Mr Flood eller Cockeye Johnny om så någon höll en pistol mot huvudet på oss. Joseph Mitchell sopade bort allt trist och tråkigt, gav oss historier som sprakar och glimrar långt efter det att de skrevs, skapade en hybrid mellan fiktion och icke-fiktion som ännu inte fått ett namn.

Det är snyggt formulerat, smart tänkt, men jag håller inte med henne. Jag håller på den där överenskommelsen med läsaren – detta är inget påhitt – men följer med glädje Joseph Mitchell ut på vattnet, ut till musselfiskarna, genom denna vackert

vindlande historia som man inte vet vart den ska ta vägen, rakt berättad, fylld av fakta, hårdkokt men med värme och respekt för dem han skriver om.

Anders Sundelin

Svenska Dagbladet 24 juni 2015